

studie wordt in haar spoor gedreven, maar Spencer heeft ook de Ethiek, Haeckel ook de Religie, uit datzelfde beginsel afgeleid. Juist is uit dit *absolute* karakter der Evolutie de overmoedige stemming te verklaren, die in moderne kringen almeer tegenover het overgeleverde Christendom heerscht. Dusver hadden wij in onze Christelijke kringen de bezieling van ons het al-in-eenheid-saamvattend geloof boven onze tegenstanders vooruit. Deze verkwijnden geestelijk in de diaspora van *Ignorabimus* (Wij weten het niet). Maar door het Evolutie-dogma zijn ook zij thans in het bezit gekomen van een alomvattend stelsel, van een uit één beginsel afgeleide wereld- en levensbeschouwing. 's Menschen geest kan op den duur niet buiten een antwoord op vragen naar het ontstaan, het wezen en de toekomst der dingen. In het bezit van zulk een antwoord lag tot dusver onze sterkte, tegenover het *non liquet* (het blijkt niet) der hoogere intelligentie. Maar juist *dit* voordeel is thans weg. Bestraald door den glans van het Evolutie-dogma, staan onze tegenstanders thans voor geen enkele dier vragen meer verlegen, en dwepend met hun nieuwe vondst zien de meesten hunner zelfs meêlijdend neêr op wie nog aan het oude gronddogma der Christenheid, het geloof der vaders *in Hem die den hemel en de aarde schiep*, vasthoudt.

Maar deze hooge jubeltoon over het gevondene geraakt met de werkelijkheid al meer in strijd.

Met het opkomen van een nieuw geloof pleegde tot dusver zekere verheffing, zekere veredeling van ons menschelijk leven gepaard te gaan. Zoo was het toen het Christendom opkwam, en in de dagen der Reformatie. Ditmaal wordt echter het „nieuwe geloof” op de hielen gevolgd door de schim der Decadentie (zedelijk verval).

De verwachting, voor een eeuw gekoesterd, van vrijheid, gelijkheid en broederschap blijkt almeer te behooren tot de idealen waarvan Schiller zong: „Die Ideale sind zerronnen, die einst das trunkne Herz geschwellt.”

Somber tuurt de menschheid bij het scheiden dezer eeuw op de toenemende overmacht van materialistische neiging, van belustheid op zingenot, van hartstocht naar geldmacht en van gewelddadige drift naar materieele expansie. De Vredesconferentie in onze hofstad strekte tot weinig anders, dan om den afstand tusschen veler hooge idealen en de brutale werkelijkheid scherp te doen uitkomen. Von Bismarck's naam blijft aan de zinspreuk, dat